

Emelt érettségi témakörök 2022. 17. tétel

- a) Témakör: Színház és dráma
 b) Téma: **Madách Imre**
 c) 17. Szerkesztésmód és létértelmezés – a drámai költemény műfajának meghatározó szerepe Madách Imre *Az ember tragédiája* című művében

Madách Imre élete és pályája (1823-1864)

- Alsósztrégován született régi nemesi család gyermekeként.
- Pesten tanul a bölcsészeti, majd a jogi karon. Már ekkor sokat betegeskedik.
- Nógrád megyei aljegyző, majd táblabíró lesz.
- Felesége Fráter Erzsébet, három gyermekük születik.
- Az 1848-49-es forradalomban és szabadságharcban betegsége miatt közvetetten vesz részt, 1852-ben raboskodik.

Az ember tragédiája

- 1859-60-ban, alsósztrégovai magányában születik meg főműve, *Az ember tragédiája*.
- 1862-ben a Kisfaludy Társaság, 1863-ban a Magyar Tudományos Akadémia választja Madáchot tagjai közé.
- Főművét 1883-ban mutatta be először a Nemzeti Színház, így első színrevitelét Madách nem érthette meg.

Cselekmény röviden:

1. szín: A Menny: Isten megteremt a világot és az angyalok kara dicsőíti. Am egy közülük, Lucifer szembefordul vele. Isten neki adja a tudás és halhatatlanság fáját az Édenben. Lucifernek ez a kis föld is elég, hogy megteremtse a tagadást.

2. szín: A Paradicsom: Ádám és Éva felfedezik a tudás és halhatatlanság fáját, de az Úr megtiltja, hogy vegyenek róla. Ekkor megjelenik Lucifer, aki ráveszi őket. Tettük miatt kiűzetnek a Paradicsomból.

3. szín: A Paradicsomon kívül: Ádám és Éva megpróbál otthont teremteni. Lucifer egy jövőképet tár elé, és végigkíséri a történelmen. Az első állomásuk az ókor.

4. szín: Egyiptom: A fáraó Ádám, akinek tróntermében egy rabszolga kiabálva menekül. Felesége, Éva sietve megy megmentésére, de már későn érkezik és a férfi meghal. A fáraót megragadja az asszony hű szerelme és kérésére felszabadítja a piramison dolgozó rabszolgákat. Ádám felismeri eddigi tetteit és megfogalmazódik benne az egyenlőség gondolata.

5. szín: Athén: Miltiádész, vagyis Ádám harcra indul, hogy megvédje városát. Távolléte alatt a nép fellázad, hazatérése után még ki is végzik. A szabadság eszméje és a nép gyávasága, elnyomása állnak ellentétben ebben a színben.

6. szín: Róma: Ádám és Éva Luciferrel és néhány nemessel dőzsöl. Gladiátorok, táncosok és gazdagság veszi körbe őket, Ádám és Éva mégsem boldog. Ádám és Éva az érkező Pál apostollal tart, aki a szeretetről és testvériségről beszél nekik, Lucifer pedig követi őket.

7. szín: Konstantinápoly: Ádám - Tankréd a kereszteshadjáratból megtérve szállást kér, de nem adnak neki sehol. Lucifer a fegyverhordozójaként jelenik meg. Az utcán többször is találkozik elítélt eretnekekkel, akiket a máglyára visznek egy "i" betű miatt. Ádám találkozik Évával - Izóra, akit a saját embereitől mentett meg. A lány azonban apáca lesz, így szerelmük reménytelen. Ádám kiábrándult az egyház elkorcsosult tanaiból, és a tudomány felé fordul.

8. szín: Prága: Ádám: Kepler, Éva: Borbála. Kepler, bár tudós, a megélhetés miatt jóslással foglalkozik. Felesége megcsalja. Kepler álmában már egy új világot lát, a francia forradalom képe jelenik meg előtte.

9. szín: Párizs: Kepler álma. Ádám: Danton (*Egyenlőség, testvériség, szabadság!*) Ez a szép jelmondat azonban nem teljesülhet, mert a háttérben sorozatos kivégzéseket rendez a nép. Éva kétszer is feltűnik ebben a színben, először a vérpadon gyönyörű márkinőként, majd egy forradalmár nő képében. Danton vérbíró volt, aki nem ismert kegyelmet, mégis elérékenyül, amikor Éva megáll előtte.

10. szín: Prága II.: Kepler, vagyis Ádám felébred álmából, mely csodálattal tölti el, de a véráldozatokra iszonyodva gondol. Mindent összevetve bizakodva tekint a jövő felé. Kepler arról beszél egy tanítványának, hogy használja a saját fejét a gondolkodásra, ne az elavult tanokat.

11. szín: London: Az ipari forradalom idején vagyunk Angliában, a kapitalizmus virágzik. Ádám több alak képében is megjelenik, pl: munkás, vagy öregember. A szép új világ először tetszetős, de végül Ádám rájön: mindenkit csak a pénz érdekel. Még Éva is pénzért „kapható meg”.

12. szín: Falanszter: A legtehetségesebb embereket is arra kényszerítik a tudósok, hogy a kijelölt munkát végezzék el (Michelangelo-nak egyforma székeket kell gyártania). Mindenki egyenruhát visel. Amikor Ádám megpillantja Évát, azonnal szerelmes lesz, ezért a tudósok kórházba akarják vinni kezelésre. Ádám végül úgy dönt, ezt a világot is elhagyja.

13. szín: Az űr: Ádám egyre jobban távolodik a Földtől, de mégis vissza akar térni és inkább a küzdelmet választja. Lucifer mindent megtesz, hogy tervétől eltántorítsa, nagyon meggyőző érveket hoz fel, elsorolja Ádám összes kudarcát, de ő mégis vissza akar térni.

14. szín: Eszkimó – világ: Az ember elveszti minden méltóságát, hóba és sárba fagyva él és állattá silányul. Ádám már Éva ölelő karjaiban sem találja meg a biztonságot.

15. szín: Záró szín: Lucifer és Ádám vitája folytatódik, Lucifer még az ember szabad akarát is tagadja. Ádám már az öngyilkosságot fontolgatja, hogy bizonyítsa igazát: ő igenis rendelkezik szabad akarattal. Ekkor megjelenik Éva, és közli, hogy gyermeket vár. Ádám belátja, hogy mindenképpen folytatnia kell a harcot, de tele van kétségekkel. Rengeteg kérdés foglalkoztatja - van-e fejlődés? mi lesz az emberiség sorsa? - de az Úr nem ad rá válaszokat, csak reményt. Ádámot Éva fogja segíteni, ő lesz társa egy életen át és ő fogja megtestesíteni a szerelmet, költészetet, művészeteket. Lucifer is Ádám mellett marad, és örök tagadásával és érveivel a kételkedést fogja képviselni, mely még sok öröm forrása is lehet. Az élet a legfontosabb és az ember megkapja a választási lehetőséget a jó és a rossz között. A végszót az Úr mondja ki: "Mondottam ember: küzdj és bízza bízál!"

Szerkezet

1-3. szín	keretszín	Az Úr és Lucifer vitája a mennyekben zajlik. Ádám és Éva bűnbeesése a Paradicsomban, a kiűzetésük után egy pálmafás vidékre kerülnek.
4-10. szín	történelmi színek	a mű keletkezési idejéhez képest a múltat mutatja be
11. szín		a mű keletkezési idejéhez képest a jelent
12-13. szín		az elképzelt jövőt mutatja be
14-15. szín	keretszínek	

Műfaja

- Formailag dráma, valójában drámai költemény, emberiség-költemény → szimbólumszerű főbb szereplők, belső párbeszéd kivetülései, nem karakterek
- az emberi lét alapvető kérdéseire választ kereső filozófiai mű (pl. Dante Isteni színjáték, Goethe Faust), romantikus
- világirodalmi jellegű műalkotás: filozófiai kérdésfeltevései, világtörténelmi vonatkozásai teszik nemzetközivé. Jellegzetes magyar vonatkozása: Hunyadi említése

Filozófiai háttér:

- romantikus liberalizmus (1848 előtt uralta a gondolkodást) → egyenes vonalú fejlődést lát a történelemben (Hegel)
- dialektikus történelemfelfogás → nincs fejlődés, körkörösség, egymást váltó korszakok, ellentétek sorozata (Madách, Ranke)
- pozitivizmus → később materializmus: tagadja a szabad akaratot, érzéketlen az ésszel nehezen magyarázható dolgok iránt (szerelem, művészet). (Lucifer)
- vitalizmus → az élet értékes, még ha nincs is rá racionális magyarázat (Éva)

Verselése

- a párbeszédés részek rímtelen ötös (tíz szótagos) és hatodfeles (11 szótagos) jambusi sorokból állnak
- a kifejezetten lírai betétek különböző formájú rimes költemények.
- nyelvezete: patetikus, költői, számos szállóige található benne

Szereplők

- Az Úr és Lucifer konfliktusa indítja el a cselekménysort. A Jó és a Rossz harcát jeleníti meg Madách a segítségükkel.
- kétszintes dráma: a konfliktus a mű túlvilági szintjén, Lucifer és az Úr között alakul ki, de az evilági szinten dől el → Ádám végül az élet mellett dönt, ezért az Úr győzedelmeskedik
- A történelmi színek állandó szereplői: Ádám, Éva és Lucifer, a többi szereplő csak egy-egy színben jelenik meg. Ádám és Lucifer fejlődik a dráma során, Éva pedig különböző alakokat ölt fel, az ő jelleme nem kitapintható: kurtizán, anya, feleség, szerető képében jelenik meg. Nem tudatosan éli meg a színeket.
- Ádám: naiv, törekvő, haladásra, fejlődésre vágyó → egyre bölcsőbb és kiábrándultabb
- Lucifer: cinikus bölcs, aki tagadja Isten teremtésének értékeit → cinizmusát egyre inkább az ember iránti szánsalom váltja fel.
- A szereplők nem karakterek, jellemek, konfliktusaik nem lelki vagy politikai jellegűek, hanem eszmei ellentéteket jelenítenek meg.

A mű költői kérdései:**Alapkérdések**

Van-e gondviselés? – a mű egyik alapkérdése, a választ az utolsó színben kapja meg Ádám az Úrtól: keserű tapasztalatai ellenére bízson és küzdjön.

Van-e az emberi létnek értelme, célja, Létezik-e boldogság? – Ádám gyötrő kérdéseire az Úr felel: az egyes ember léte véges, az emberiségé végtelen.

Mi a történelmi fejlődés mozgatórugója? – Lucifer az emberiség történelmének újabb és újabb korszakaiba viszi el Ádámot, de mindig a történelem hanyatló korszakaiba. Így Ádám folyamatos hanyatlásként értékeli a történelem menetét: ez vezet teljes kiábránduláshoz. Nem kapunk arra választ, hogy körforgás vagy haladás jellemzi-e a történelmet. Az Úr a teremtett világ iránti bizalomra int.

Létezik-e szabad akarat? – Ádámnak egyetlen fegyvere marad a kiábrándulás, a hanyatlás, az álomképben látottak elkerülésére: az öngyilkosságot választja, ezzel igyekszik bizonyítani teljes szabad akaratát. Éva várandóssága hiúsítja meg tervét.

Van-e értelme az egyes ember önfeláldozó erőfeszítésének, az erkölcsös életvitelnek? – Ez a bizonytalanság az emberi szabadság ára. A szabad akarat nélkül az ember nem lenne ember, s így ki van szolgáltatva döntéseinek.

Hogyan kell jól élni és cselekedni? Milyen az erkölcsös hozzáállás? A lelkiismeretünk megsújja a helyes irányt, még akkor is, ha kételkedünk. Érezni fogjuk, mi a jó és mi a rossz (Kant). Éva hordozza az éden természetességét, az érdek nélküli élniakarás energiáját – hallgatni kell rá.

Színek által felvetett kérdések

Egyén és tömeg milyen viszonyban lehet egymással? – athéni szín, egyiptomi szín: különféle modelleket mutat be; párizsi és londoni szín is

Melyik eszme szolgálhat az emberiség vezéreszméjeként? – római, konstantinápolyi színek

Milyen a nő és a férfi viszonya, kapcsolata? – folyamatosan jelen lévő kérdés minden színben: Éva különböző alakváltozatokban jelenik meg

Mi a tudomány szerepe az emberiség történetében? – prágai színek, falanszterjelenet kérdése: Kepler horoszkópja és az eszkimó jelenet ad kiábrándító válaszokat

Gondolatok a lezáráshoz:

- Madách emberiségkölteménye számos irodalmi irányt egyesít: filozófia és bibliai látásmód → a keret az isteni igazság hegemóniájára utal
- létértelmezés irodalmi köntösben → sugallja a megoldásokat, az olvasó kialakítja saját álláspontját
- világirodalmi jellegű mű általános tartalmával és történelmet átfogó jellegével